

తెలుగు నెలలు - 12 అవి

క్రమ సంఖ్య	నెల	ఋతువు	కాలం
1	చైత్రము	వసంత ఋతువు	వేసవి కాలం (ఎండలు ఎక్కువగా ఉండును,వేడి గాలులు వీచును)
2	వైశాఖము		
3	జ్యేష్ఠము	గ్రీష్మ ఋతువు	
4	ఆషాఢము		
5	శ్రావణము	వర్ష ఋతువు	వర్షా కాలం (వర్షాలు విస్తారంగా కురుయిను)
6	భాద్రపదము		
7	ఆశ్వయుజము	శరత్ ఋతువు	
8	కార్తీకము		
9	మార్గశిరము	హేమంత ఋతువు	శీతా కాలం (చలి గాలులు వీచును)
10	పుష్యము		
11	మాఘము	శిశిర ఋతువు	
12	ఫాల్గుణము		

తెలుగు చందస్సు

పద్య లక్షణాలు తెలిపేడి శాస్త్రమును ఛందోశాస్త్రము పిలుస్తారు.పద్యాలను వ్రాయడానికి ఉపయోగించే విధానాన్ని ఛందస్సు అంటారు.గురు,లఘువులు కలయికచే ఏర్పడేవి గణాలు.ఇటువంటి కొన్ని గణముల కలయిక వలన పద్యము ఏర్పడుతుంది.గురువుని U తోనూ లఘువుని | తోనూ సూచిస్తారు.

లఘువులు - ఏక మాత్రాకాలంలో ఉచ్చరించబడే దానిని లఘువు అని అంటారు.
(మాత్ర అనగా చిటికె వెయ్యనంత కాలము)

ప్రాస్వాచ్చులు అన్నీ లఘువులు

ఉదా - ఆ,ఇ,ఉ,ఎ,ఒ

ప్రాస్వాచ్చులతో కూడిన హల్లులు లఘువులు.

ఉదా - క,చి,టు,తె,పొ

ప్రాస్వమయున సమ్యక్తారాలు లఘువులు.

ఉదా - స్వ,క్లి,త్రి,క్ర మేదలయునవి

ప్రాస్వమయున ద్విత్యాక్షరాలు లఘువులు.

ఉదా - ధ్,మ్,క్, మేదలయునవి

వట్ర సుడి గల ప్రాస్వాక్షరములు లఘువులు.

ఉదా - స్ర,త్ర,క్ర మేదలయునవి

గురువులు - ద్విమాత్రా కాలములో ఉచ్చరించబడే దానిని గురువులు అని అంటారు.

దీర్ఘాలన్నీ గురువులు

ఉదా - ఆ,ఈ,ఊ,ఏ,ఓ,ఐ

ధీర్ఘాచ్చులతో కూడిన హల్లులన్నీ గురువులు.

ఉదా - నై,కా,తే,చీ

విసర్గతో కూడిన అక్షరములు గురువులు.

ఉదా - తః,దుః,అః

సున్నా (ం) కూడిన అక్షరాలు అన్నీ గురువులు.

ఉదా - అం,కం,యం,రం

సంయుక్తాక్షరం ముందు ఉన్నవన్నీ గురువులు

ఉదా - లక్ష్మి,పద్మ

ద్విత్యాక్షరమునకు ముందున్నవన్నీ గురువులు

ఉదా - అమ్మ,అక్క,పువ్వు

పొల్లు హల్లులో కూడిన వర్ణములు గురువులు

అలంకారములు

అలంకారములు రెండు రకాలు అవి
ఎ.శబ్దాలంకారములు
బి.అర్థాలంకారములు

ఎ.శబ్దాలంకారములు -

- 1.వృత్తానుప్రాసము - ఒకే హల్లు అనేక పర్యాయములు తిరిగి తిరిగి వచ్చినచో అది వృత్తానుప్రాసాలంకారము అనబడును.
ఉదా - అమందా నందంబున గోవిందు ఇందిరి మందిరంబు చొచ్చి.
- 2.చోకాను ప్రాసము - అర్థ భేదముతో రెండక్షరముల పదమును వెంటవెంటనే ప్రయోగించును.
ఉదా - పాప హరుహరు సేవించెదను.
- 3.లాటానుప్రాసము - అర్థమునందుగాక, తాత్పర్యమందునందు మాత్రమే భేదముండునట్లు ఒక పదమును వెంటవెంటనే ప్రయోగించుట.
ఉదా - శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ
4. యమకము - అర్థభేదము గల అక్షరముల సముదాయము మరల మరల ఉచ్చరింపబడినచో యమకమగును.
ఉదా - లేమ దనుజులగలువగా లేమా
- 5.ముక్తపద గ్రస్తము - పాదము చివరనుండు పదముతో తరువాత పదమును ప్రారంభించుట.

బి.అర్థాలంకారములు -

- 1.ఉపమాలంకారము - ఉపమాన ఉపమేయాలకు గల పోలికను మనోహరముగా వర్ణించును.
- 2.ఉత్పత్తికాలంకారము - ఉపమేయమును ఉపాించుటను ఉత్పత్తికాలంకారము అందురు.
ఉదా - ఆ వచ్చుచున్న పినుగునడగొండమేమో అనునట్లున్నది.
- 3.రూపకాలంకారము - ఉపమాన, ఉపమేయములకు భేదమున్నను అభేదము చెప్పుటను రూపకాలంకారము అందురు.
ఉదా - సంసార సాగరము నీడుట మిక్కిలి కష్టము
- 4.శ్రేణీలంకారము - అనేక అర్థములు వచ్చునట్లు చెప్పుట శ్రేణీలంకారము.
ఉదా - రాజు కవలయానందకరుడు.
- 5.అర్థాంతరన్యాసము - సామాన్యమును విశేషము చేతను, విశేషమును సామాన్యము చేతను సమర్పించుట.
ఉదా - మహాత్ములకు సాధ్యము కానిదోమున్నది.
- 6.అతిశయోక్తి - ఒక విషయము ఉన్నదానికంటే అధికము చేసి వర్ణించుట.
ఉదా - ఊరియందలి భవనములు ఆకాశమును అంటునున్నవి.
- 7.దృష్టాంతము - ఉపమాన ఉపమేయములకు, బింబ ప్రతిబింబ భావము ఉండునట్లు వర్ణించుట.
ఉదా- ఓరాజా నీవే కీర్తిమంతుడవు.
- 8.స్వభావోక్తి - జాతి గుణజ్ఞియాదులలోని స్వభావము ఉన్నదున్నట్లు మనోహరముగా వర్ణించుట.
ఉదా - అరణ్యమునందు లేళ్లు బెదురు చూపులతో చెంగు చెంగున దుముకుచు పరిగెడుతున్నవి

సంధులు

సంస్కృత సంధులు -

1.సవర్ణదీర్ఘ సంధి - ఆ,ఇ,ఉ,ఋ లకు సవర్ణములగు అచ్చులు పరమైనపుడు వాని దీర్ఘములు ఏకాదేశంబగును.

ఉదా - రాజు + ఆజ్ఞ = రాజాజ్ఞ,ముని + ఇంద్ర = మునీంద్ర

2.గుణసంధి - అకారమునకు ఇ,ఉ,ఋ లు పరమయినపుడు ఏ,ఓ,ఆర్ లు ఏకాదేశముగా వచ్చెను.

ఉదా - దేవ + ఇంద్ర = దేవేంద్ర, రాజ + ఋషి = రాజర్షి

3.వృద్ధి సంధి - అకారమునకు ఏ,ఐలు పరమైన ఐ కారమును ఓ,ఔ లు పరమైన ఔ కారమును ఏకాదేశముగా వచ్చును.

ఉదా - ఏక + ఏక = ఏకైక,దేశ + ఔన్నత్యము = దేశౌన్నత్యము

4.యణాదేశ సంధి - ఇ,ఉ,ఋ లకు అసవర్ణములగు అచ్చులు పరమగునపుడు వరుసగా య,వ,ర ఔ ఆదేశముగా వచ్చెను.

ఉదా - అతి + అంతము = అత్యంతము, మను + అంతరము = మన్వంతరము

5.అనునాశిక సంధి - క,చ,ట,త,ప లుకు స,మ లు పరమైనపుడు వరుసగా జ,ణ,ఞ,మ లు వికల్పముగా ఆదేశమగును

ఉదా - వాక్ + మయము = వాఙ్మయము

6.శ్చత్య సంధి - స,త,ధ,ద,ధ,స లకు శ,చ,చ,జ,ఝ,ఞ్జ లు పరమైనపుడు వరుసగా ఞ్జ,ణ,మ లు వికల్పముగా ఆదేశంగును.

ఇదా - మనస్ + శాంతి = మనశ్శాంతి,జగత్ + జనులు = జగజ్జనులు

7. విసర్గ సంధి - విసర్గమునకు శ,ష,స లు పరమైనపుడు వరుసగా శ,ష,స లు ఆదేశబగును

ఉదా - చతు + శతాభ్యములు = చతుశ్శతాభ్యములు

సమాసములు

చేరు చేరు అర్థములు కలిగిన పదములు కలిసి ఒక పదముగా అగుటను సమాసము అంటారు. సాధారణంగా సమాసమునందలి రెండు పదములు ఉండును. మొదటి పదమును పూర్వపదమని, రెండవ పదాన్ని ఉత్తర పదమని అంటారు.

ఉదా - అన్నతమ్ముడు = అన్నదమ్ములు

1. తత్పురుష సమాసము -

ఉత్తర పదము యొక్క అర్థము ప్రధానముగా గలది తత్పురుష సమాసము. ప్రథమా తత్పురుష సమాసము - పూర్వకాయము = కాయము యొక్క పూర్వ భాగము.

ద్వితీయా తత్పురుష సమాసము - నెలతాల్పు = నెలను చాల్చినవారు

తృతీయ తత్పురుష సమాసము - ధనాద్భుడు = ధనము చేత ఆధుర్భుడు.

చతుర్థ తత్పురుష సమాసము - భూతబలి = భూతము కొరకు బలి.

పంచమీ తత్పురుష సమాసము - చోరభయము = చోరుని వల్ల భయము.

షష్ఠ తత్పురుష సమాసము - రాజభటుడు = రాజు యొక్క భటుడు.

సప్తమీ తత్పురుష సమాసము - మాటనోప్పరి = మాట యందు నోర్పరి

అష్ట తత్పురుష సమాసము - అధర్మము - ధర్మము కానిది.

2. కర్మధారయ సమాసము -

విశేషణము, విశేష్యములతో కూడినది కర్మధారయ సమాసము.

విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము - ప్రియమిత్రుడు = ప్రియమైన మిత్రుడు
విశేషణ ఉత్తరపద కర్మధారయ సమాసము - కపోతవృధము = వృధమైన కపోతము

విశేషణ ఉభయపద కర్మధారయ సమాసము - మృదుమధురము = మృదువును, మధురమును

ఉపమాన పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము - తేనెపలుకు = తేనెవంటి పలుకు
ఉపమాన ఉత్తరపద కర్మధారయ సమాసము - ముఖపద్మము = పద్మము వంటి ముఖము

ఆవధారణా పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము - సంసారసాగరం = సంసారమనెడి సాగరము
సంభావనా పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము - పెన్నానది = పెన్నా అను పేరు గల నది.

3. ద్విగు సమాసము -

సంఖ్యా పూర్వము ద్విగువు సంఖ్యావాచక విశేషణముతో విశేష్యము సమదినచో అది ద్విగువగును. ఇందు సంఖ్యావాచక విశేషణమే పూర్వ ముండుండును.
ఉదా - ముల్లోకములు = మూడగులోకములు

4. బహువ్రీహి సమాసము -

అన్యపదము యొక్క అర్థము ప్రధానంగా గలది బహువ్రీహి సమాసము. దీని అర్థము చెడినప్పుడు కలది కలవారు అని వచ్చును.

5. ద్వ్యంద్వ సమాసము -

ఉభయపదముల యొక్క అర్థము ప్రధానముగా కలది ద్వ్యంద్వ సమాసము
ఉదా - సీతారాములు = సీత, రాముడు, కృష్ణార్జునులు = కృష్ణుడును, అర్జునుడును

6. అవ్యయభావ సమాసము -

సూర్యపదము యొక్క అర్థము ప్రధానముగా గలది అవ్యయభావ సమాసము. ఇందు పూర్వపదములు సామాన్యముగా అవ్యయములై ఉండును.
ఉదా - యధాశక్తి = శక్తికి తగినట్లు
ఉదా - పద్మనోత్రే = పద్మమువంటి నోత్రములు కలది.

భాషా భాగాలు

తెలుగులో భాషా భాగములు ఐదు అవి -

భాషాభాగము	ఉదాహరణ
1. నామవాచకము	ఒక వ్యక్తిని గాని, వస్తువుని గాని, జాతినిగాని, గుణమును గాని తెల్పు పదములను నామవాచకము అని అందురు. ఉదా - రాముడు, రవి, గీత రాముడు మంచి బాలుడు. పై వాక్యంలో రాముడు అనేది నామవాచకం
2. సర్వనామము	నామవాచకములకు బదులుగా వాడబడు పదములను సర్వనామములు అని అందురు. ఉదా - అతడు, ఆమె, అది, ఇది... రాముడు మంచి బాలుడు. అతడు పెద్దల మాట వింటాడు. ముందు చెప్పిన విధంగా పై వాక్యంలో రాముడు అనేది నామవాచకం. రెండవ వాక్యంలో అతడు అనే మాటకు రాముడు అనే అర్థం. అయితే రాముడుకు బదులుగా అతడు అనే పదం వాడ బడింది. అతడు అనేది సర్వనామం.
3. విశేషణము	విశేషణం: నామవాచకముల యొక్క, సర్వనామముల యొక్క విశేషములను తెలుపు వానిని విశేషణము లందురు. ఉదా - మంచి బాలుడు
4. అవ్యయము	లింగ, వచన, విభక్తులు లేని పదములు అవ్యయములు అని అంటారు ఉదా - అక్కడ
5. క్రియ	పనులను తెలుపు పదములను క్రియలందురు. ఉదా - తినటం, తిరగటం, నవ్వటం...

విభక్తులు

ప్రత్యయములు - వాక్యములో పదములకు పరస్పర సంబంధమును కలిగించేవి విభక్తులు. ఆ విభక్తులను తెలిపే వాటిని ప్రత్యయములు అని అంటారు. ఈ విభక్తులు ఎనిమిది. అవి -

ప్రత్యయములు	విభక్తి
డు, ము, వు, లు	ప్రథమా విభక్తి
నిన్, నున్, లన్, గూర్చి, గురించి	ద్వితీయా విభక్తి
చేతన్, చేన్, తోడన్, తోన్	తృతీయా విభక్తి
కొఱకున్ (కొరకు), కై	చతుర్థి విభక్తి
వలనన్, కంటెన్, పట్టి	పంచమి విభక్తి
కిన్, కున్, యొక్క, లోన్, లోపలన్	షష్ఠి విభక్తి
అందున్, నన్	సప్తమి విభక్తి
ఓ, ఓరీ, ఓయీ, ఓసీ	సంబోధనా ప్రథమా విభక్తి

ద్విత్య అక్షరాలు

ఒక హల్లుతో అదే హల్లు చేరే పదాలును ద్విత్య అక్షరాలు అని అంటారు.
ఉదాహరణ -

మగ్గము
పగ్గము
ముగ్గురు
గగ్గెలు
తప్పెట
వియ్యము
కయ్యము
కళ్ళు
నమ్మకం

సంయుక్త అక్షరాలు

ఒక హల్లుకు వేరే హల్లు చేరే అక్షరాలును సంయుక్త అక్షరాలు అని అంటారు.

ఉదాహరణ -

పద్యము (ద + య = ద్య)
భగవద్గీత (దీ + గ = ద్గీ)
తర్కము (ర + క = ర్క)
అభ్యాసము (భా + య = భ్యా)
కార్యం (ర + య = ర్య)
పుష్పము (ష + ప = ప్ప)
ధర్మము (ర + మ = ర్మ)
విద్య (ద + య = ద్య)
సద్గుణము (దు + గ = ద్గు)

సంశ్లేష అక్షరాలు

ఒక హల్లుకు - రెండు ఒత్తులు చేరే అక్షరాలను సంశ్లేష అక్షరాలు అని అంటారు.

ఉదాహరణ -

స్వాతంత్ర్యము (త + ర + య = త్ర్య)
ధృతరాష్ట్రుడు (షు + ట + ర = ష్రు)
సామర్థ్యము (ర + ధ + య = ర్థ్య)
వస్త్రము (స + త + ర = త్ర)
రాష్ట్రము (ష + ట + ర = ష్ర)
వైశిష్ట్యము (ష + ట + య = ష్య)
సంస్కృతి (స + క + ర = క్క)

మహాప్రాణ అక్షరాలు

హల్లుల లోని ఒత్తులు ఉన్న అక్షరాలును మహా ప్రాణ అక్షరాలు అని అంటారు.

ఉదాహరణ -

ఖడ్గము
ఖండం
నెమలి పింఛము
ఘటము
శంఖము
పాత శాల
భజన
భేదము
భరణి